

Tájkép csata után

EÖRSI ISTVÁN

A sajtó napról napra ontja a koszovói és szerbiai pusztítást szemléltető statisztikai adatokat. A július 24-i Népszabadságból például arról értesülök, hogy Koszovóban az ENSZ Menekültügyi Főbiztosságának felmérése szerint az ivóvízkészletek negyven százaléka fertőzött, a lakóházak hatvannégy százaléka rokkant meg vagy hever romokban, a települések nyolcvannyolc százaléka egészségügyi ellátás nélkül maradt, az iskolák negyven-ötven százalékát rombolták le, és az élelmiszer-alapanyagok közül például a búza termelése a felére csökkent. A legyilkoltakról eddig nem készültek statisztikák, sok tömegsír feltáratlan még. Egy barátom, aki tudósítónak bejárta Koszovót, azt tapasztalta, hogy a szerbek minden településen lemészároltak többkevesebb helyi lakost, mire az életben maradtak – csaknem egymillióan – kiszaladtak az országból. Közülük vagy háromszázezeren még a bombázások megkezdése előtt.

Ezt azért jegyzem meg, mert akadnak értelmiségiek, akik még most, a pusztulás méreteinek láttán is elítélik a NATO fegyveres fellépését. „Milosevics és Clinton egyaránt háborús bűnös!” – kiáltotta a telefonba a kitűnő szociológus, és én nem kérdeztem meg tőle, hogy Churchill és Truman is egy kategóriába sorolná-e a náci vezérekkel Drezda és Hiroshima bombázásáért. Konrád György pedig biztos abban, hogy a NATO közbeavatkozása nélkül kevesebben haltak volna meg. Honnan tudja? Hányan haltak meg az elmúlt években az egykori Jugoszlávia területén, mert elmaradt vagy pipogyának bizonyult a nyugati beavatkozás? És hányan halnának meg ezután még Montenegroban és másutt, ha Milosevics tovább virul? És a háromszázezeren felül még hány százezer albánt kellett volna a szerbeknek „békésen” elkergetniük ahhoz, hogy a leghumánusabb lelkek is indokoltan tartsák a fegyveres közbeavatkozást?

A koszovói kérdés kapcsán felvetődő legfőbb erkölcsi dilemmát Joschka Fischer a rá jellemző luciditással így fogalmazta meg: „Két következtetést vonok le e század német történetéből: soha többé háborút! És: soha többé Auschwitzot!” Ez a kettős követelés túllép a német tanulságokon, és a második világháború befejezésétől a legutóbbi időkig minden magát komolyan vevő humanista gondolkodás alappillére volt. Az első követelést egyébként a Szovjetunió szétbomlásáig mindenkinek ajánlatos volt megiszívalnia. A nukleáris háború rémképe legyőzte az emberjogi sérelmek iszonyatát. A katonai egyensúly felbomlása után azonban mind nyilvánvalóbbá vált, hogy ha ellentétbe kerül a két követelés, akkor olykor választani kell közöttük. E felismerésnek kezdetben nem voltak gyakorlati következményei, mert a nemzetközi jogrendszer nem alakult át a

politikai-katonai erőviszonyok mintájára. Az ENSZ statútuma ma már fikcióra: a két szuperhatalom egyensúlyára épül. A Biztonsági Tanács állandó tagjai megtartották vétőjogukat, és ezzel a háború tilalma továbbra is csírájában fojtotta el a népiirtás tilalmát. Az ügyeletes népiirtó ugyanis többnyire a Biztonsági Tanács valamelyik tagjának az érdekszférájába tartozik, így hát számíthat patrónusának a vétőjára.

A tájképről, mely a fejekben rajzolódott ki a csata után, nehezebb statisztikai úton megbízható adatokat szerezni, mint mondjuk az ivóvíz állapotáról. Mégsem érzem túl merésznek azt a feltételezést, hogy a NATO bombatámadása, melyet nem hagyott jóvá az Egyesült Nemzetek Biztonsági Tanácsa, nagyobb rombolást idézett elő itt, mint mondjuk Szerbia közlekedési rendszerében. A baloldali körökben meggyökeresedett NATO-ellenesség és a konkrét történelmi szituációtól régóta függetlenedett pacifista reflex számos őszinte demokratát sorakoztatott fel az önkényuralom és a nacionalista népiirtás mögé. Mások tapsikolva fogadták a bombázásokat (ami önmagában is gusztustalan látvány), és kritikátlanul helyeselték a NATO kontraproduktív és antihumánus hadászati döntéseit. A rombolás fokát mindig a legkiválóbbak koponyájának állapota szemlélteti. Idézett interjújában (FAZ, július 19.) Joschka Fischer ismét tanújelét adta kivételes szellemi erejének. Az újságíró egyik kérdésére ezt a választ adta: „Maga nem azt kérdezi, hogy milyen gyakran mészárolnak le és üznek el embereket, hanem azt, hogy milyen gyakran fogunk háborúzni.” Nem jellemezhető két összebékíthetetlen hozzáállás tömörebben és lényegbevágóbban. Ugyanez a Joschka Fischer azonban tagadta, hogy a NATO az ENSZ felhatalmazása nélkül cselekedett, sőt azt állította, sajnós a tréfálkozás szándéka nélkül, hogy „Ma az Egyesült Nemzetek és Biztonsági Tanácsuk erősebb, mint valaha.” Amikor a döbönt újságíró megismételte, hogy a bombázás erkölcsileg esetleg igazolható ugyan, de semmibe vette a nemzetközi jogot, ezt a választ kapta: „Határozottan állítom: nem! Ez kényszerhelyzet volt, mely kényszermegoldáshoz vezetett.” De hiszen éppen erről van szó: kényszerhelyzetek régebben is akadtak. Én is megéltem egyet, itt, Európában, a magyar forradalom eltiprásának idején. Csakhogy régebben az atompatt következtében az ENSZ és a Biztonsági Tanács olyan erős volt, hogy egyetlen katonai szövetség sem kockáztathatott meg kényszerhelyzetekben kényszermegoldásokat. A kényszerhelyzeteket kényszerűen tudomásul vették, és az elmaradt kényszermegoldásokért pompás szónoklatokkal kárpótolták magukat a politika csapszékeiben.

Ha egy Fischer ilyen mélyrepülésbe kezd, akkor vagy külügyminiszteri szerepe kötelezi erre, vagy pozíciójából adódó látószöge nem biztosít neki elegendő szellemi táplálékot. Sajnálom, ha ez az

utóbbi eshetőség volna igaz, mert most lesz igazán szükség eredeti elmékre. A légnyomás ugyanis az ENSZ statútumának szétbombázásakor vadonatúj erkölcsi dilemmák közé repített bennünket. Nemcsak a Biztonsági Tanács erőszakmonopóliuma dőlt romba, hanem ezzel együtt az a konszenzus is, mely a nemzetközi szuverenitás szentségét többre becsülte az emberi jogok érvényesítésénél. Az emberiség történetében először bombáztak, egy állam szuverenitását megsértve, emberi jogok érvényesítése érdekében. Az „emberi” győzött tehát a „nemzeti” fölött, ami a gazdaságban és kultúrában is előrenyomuló globalizáció diadalát jelenti, ezen az új, katonai-politikai terepen.

Ez nagy előrelépés, de bárhogy szeretnék, nem tudok maradéktalanul örülni neki. Először is az emberjogi célt olyan katonai filozófia segítségével érték el,

Régebben az atompatt következtében az ENSZ és a Biztonsági Tanács olyan erős volt, hogy egyetlen katonai szövetség sem kockáztathatott meg kényszerhelyzetekben kényszermegoldásokat.

amely nem egyeztethető össze az emberi jogok tiszteletével. A NATO hadvezetése azt az álláspontot vallotta, hogy inkább haljon meg ezer szerb vagy albán, mint egyetlen NATO-katona. Elismerem, hogy ez a döntés a NATO-országok szempontjából belpolitikailag több mint ajánlatos volt, erkölcsileg azonban véthetetlen, mert saját kockázatokat a támadók nem annyira a bűnösöknek, mint inkább a szerb civileknek, és kiváltképpen azoknak a kárára küszöbölték ki, akiknek a védelmére vállalkoztak.

Az eszközök és célok meg nem felelésénél még nyugtalanítóbb, hogy az „emberi” princípium csak szelektív módon diadalmaskodhat a „nemzeti” fölött. Nyugati politikusok nem győzik hangsúlyozni, hogy csak kivételképpen alkalmaztak katonai erőt. Arra hivatkoznak, hogy lángra lobbanna a fél világ, ha megbombáznának minden olyan országot, ahol rendszeresen megsértik az alapvető emberi jogokat. Így aztán érthető módon eleve mentesítik a katonai közbelépéstől azokat, akik a NATO érdekszférájába tartoznak, és azokat is, akiknek atomfegyvereik vannak, meg azokat is, akik túl szegények és elmaradtak ahhoz, hogy emberszámba kelljen venni őket. De ha háborús konfliktus esetén bármikor is felhőtlen lelkiismerettel akarnak hivatkozni az emberi jogokra, akkor világos kritériumokat kell találniuk arra, hogy mikor helyezik az „emberi” szempontokat a „nemzetállamiak” elé. Erre a kérdéskörre Joschka Fischer azt feleli, hogy Koszovó a szomszédságunkban fekszik, és Európa biztonsága volt veszélyben. „Csak nem vagyunk a világ rendőrei!” – mondja. A mondat dallamvonalaiból 1968-as muzsika hallható ki. A világ rendőre gonosz valaki. Hát Európa rendőre? E szerint neki is rossznak kellene lennie. Ő mégis jó, hiszen helyesen járt el Szerbiában és Koszovóban. Az emberi jogok globális szemlélete Fischer értelmezésében európaivá szűkül ezen az új, katonai-politikai terepen.

Mégis azt hiszem: a NATO jelentősebb tettet hajtott végre, mint maga hiszi, amikor kinyilvánította, hogy az ember, bármelyik állam polgára, személyében is a nemzetközi jog alkotóeleme. Azért olyan romos a táj a fejünkben a csata után, mert nem tudhatjuk áttekinthetően ennek az első lépésnek a következményeit. Miféle érdekek döntik majd el, hogy milyen feltételek közt követhetik ezt a felismerést gyakorlati tettek? Elérhetjük-e hosszabb távon, hogy a Milosevicsék – és a Pinochetek – minden hatalmi szférában veszélyben érezzék ember-telen jogaikat? Rengeteg lehetőséggel számolhatunk – az embernek szinte kedve szottyan rá, hogy a beléivódott dogmáktól és frázisoktól megszabadulva törni kezdje rajtuk a fejét.

s a kórházakban

KAJÁN TIBOR RAJZA